

PRIMELE MUZEE ȘCOLARE

VICTORIA POPOVICI

Primul local al școlilor din Blaj.

Gimnaziul din Năsăud.

Clădirea școlii din Șcheli Brajovului.

Remarcată mai întâi de către presă ca un mijloc de cunoaștere a trecutului patriei și ca o disciplină culturală cu largi posibilități de afirmare științifică și națională, muzeografia, pe latura ei didactică, a fost repede îmbrățișată de către liceele, seminariile și preparandiile românești, pentru a deveni, apoi, o preocupare consecventă a diferitelor societăți culturale.

Un prim semnal în această direcție l-a dat George Barițiu în anul 1839, când, evocând anumite vechimi din Transilvania¹, a vorbit despre « grosul vandalism al veacurilor trecute » care a distrus « o mulțime mare de monumente ... scrise sau zidite din piatră și metal », în timp ce alte « antichități » au fost « duse din patria noastră și așezate în muzeeuri de ale țărilor streine ».

Se subliniau în termeni categorici atît consecințele nefaste ale războaielor de jaf și distrugere cit și descoperirea sistematică de monumente și obiecte de artă din epoca daco-romană care luau calea muzeelor din Apus.

Cu toate acestea, adăuga Barițiu, « din vremea tot mai dă patriotul peste obiecturi de acelea păstrate din vechime, care deșteaptă într-insul sentimentul acel puternic și dulce de a iubi acel pămînt, în al cărui sîn se află de atîtea sute de ani îngropate oasele și cenușa strămoșilor săi ».

¹ « Foiașă pentru mințe, inimă și literatură », 1839, p. 211 - 215. Ca și în Transilvania, în Țara Românească și Moldova, deceniile 3, 4 ale veacului al XIX-lea înregistrează preocuparea pentru descoperirea vestigiilor istorice.

În felul acesta îndemnul pentru colecționarea « antichităților » și a altor obiecte de artă, precum și acela de a întocmi o « descriere sistematică a monumentelor patriei » se făcuse auzit prin glasul presei. O primă etapă în drumul spre înființarea unui muzeu istoric românesc a constituit-o organizarea și dezvoltarea muzeelor școlare, care, în urma revoluției de la 1848, au luat un avânt din ce în ce mai viguros.

Existența unor « muzee scolastice » dovedește străduința cadrelor didactice de a înzestra școlile cu material didactic cât mai variat, constituind totodată un indiciu asupra orientării școlii românești spre un învățământ realist.

O considerabilă avere culturală o constituie colecțiile liceelor și ale altor școli ale statului ori ale confesiunilor.

Istoria colecțiilor liceelor din Transilvania începe cu secolul al XV-lea. Cele mai vechi, deși nu cele mai însemnate colecțiuni școlare sînt ale liceului evanghelic din Sibiu (1446), ale liceului romano-catolic din Kezdi-Osorheiu (1696), urmează cele din secolul al XVIII-lea ale liceelor din Tîrgu-Mureș (1708 și 1718). Cel mai însemnat muzeu școlar din Ardeal este Muzeul colegiului Bethlen din Aiud din anul 1796. Majoritatea colecțiilor școlare din Transilvania datează din jumătatea a doua a secolului al XIX-lea. Din jumătatea I a secolului trecut sînt colecțiile liceului romano-catolic din Satu-Mare (1804) și din Șimleu, ale liceului evanghelic din Mediaș (1840) ori ale liceului reformat din Cluj (1841).

În anul 1850 s-a înființat muzeul de la liceul românesc greco-catolic din Blaj, în 1851 cel de la liceul românesc greco-oriental din Brașov, cărora le-au urmat muzeele de la liceul din Năsăud (1863) de la gimnaziul din Brad (1872), de la seminarul din Sibiu (1875), de la preparandia din Gherla (1881)² etc.

Un studiu asupra muzeului din Blaj, care, sub raportul bogăției colecțiilor de științe naturale și a relivelor istorice, a fost cel mai remarcabil muzeu didactic al românilor transilvăni, găsim în anul 1860 în « Foaia pentru minte, inimă și literatură » nr. 3, 4 p. 17—19, 25—27). Din acest studiu, intitulat *Originea și întemeierea Muzeului scolastic din Blasiu* semnat cu inițialele S.M., sub care se ascundea modestia profesorului Simion S. Mihali-Mihalescu (organiza-

torul muzeului și unul din cei dintîi muzeologi români)³ aflăm că liceul din Blaj, înființat în anul 1754, a avut și înainte de 1848 o însemnată colecție de documente istorice și de instrumente de fizică, dar că, în timpul revoluției, toată această zestre muzeologică a fost distrusă. « În toamna anului 1850 cînd s-a redeschis gimnaziul, partea mijloacelor ajutoare de învățămînt cerute de noul sistem atunci introdus, era așa zicînd o tabula rasa. Din instrumentele fizice și matematice cîte erau înainte de 1849, numai un glob pămîntesc cu înscrisuri maghiară mai rămăsese din furia aceluia an. Profesorii nu au primit leafă, nici cărți după care să propună » (p. 17). În anii următori, în urma stăruințelor referentului școlar Gavril Dargo, liceul a fost din nou înzestrat cu o colecție de mineralogie, căreia în curînd i s-au adăugat și colecțiile de fizică, zoologie și botanică.

După acest început modest în anul 1853 și 1854 preotul Balint, cunoscutul luptător revoluționar de la 1848, donează trei tabule cerate, cărora, mai tîrziu le vor urma altele cinci, oferite de vicarul Ioan Micu Moldoveanu. Episcopul Alex. Șterca Șuluțiu a dăruit muzeului numeroase monede. La 1857 se face « Consignația monetarum ». În anul următor muzeul se îmbogățește cu obiecte romane.

O dezvoltare mai puternică a luat muzeul din Blaj, începînd din anul 1857, cînd profesorul Simion S. Mihali-Mihalescu a fost ales membru al Societății de științe naturale de la Sibiu, înființată în anul 1848, și a cunoscut bogatele ei colecții precum și metodele de organizare științifică.

Data decisivă a întemeierii Muzeului de științele naturii a fost 19 iulie 1858, cînd profesorul Simion S. Mihali-Mihalescu a participat la adunarea extraordinară a Societății de științe naturale ținută în scopul cumpărării unei colecțiuni de gîndaci de 16 000 exemplare în 6 000 de specii de la marele naturalist E.A. Bielz (p. 19).

Din inițiativa lui Mihalescu — cu concursul lui Timotei Cipariu — în anul 1858 muzeul a fost complet reorganizat, primind numele de Muzeu fizic, matematic, cultural al liceului din Blaj⁴.

În 1889—90 colecția de antichități se separă de cea a științelor naturii iar din banii donați

² Coriolan Petranu, *Muzele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Buc. 1922, p. 189.

³ Vezi și « Foaia pentru minte, inimă și literatură » nr. 22/24, 1859, p. 171—172.

⁴ N. Comșa, *Dascălii Blajului*, 1940, p. 84—85.

⁵ Vasile Netea, *Inițiativa și realizări muzeografice românești în Transilvania pînă la 1818*, în « Revista Muzeelor », an II (1965), nr. 1, p. 40.

de Mitropolitul dr. Ion Vancea s-a cumpărat o colecție de modele de gips, care, unite cu antichitățile și monedele, a fost aranjată în două camere formând un « Cabinet de arheologie ».

Liceul a participat prin colecțiunile sale, în 1905, la expoziția etnografică din Sibiu și la expoziția generală din București, la 1906, organizată de dr. Constantin Istrati. Colecțiile muzeului s-au dezvoltat mai ales prin donațiuni, dintre care cea mai însemnată este a lui Ioan Micu Moldovan, din 1915: cinci tabule cerate și o colecție numismatică⁵.

În jurul anului 1830 a luat ființă la Colegiul național de la Sf. Sava primul muzeu din București⁶, după cum rezultă din documentele școlare⁷, presa contemporană, planurile vechi ale orașului etc.

Din 1832 avem date sigure că muzeul a funcționat la început cu colecții complexe cu caracter didactic — la « Colegiul Național » servind atât școala, cât și oamenii dornici de cultură, prin organizarea — la Sf. Sava — a unor forme mai largi de răspândire a cunoștințelor despre natură.

Mihalache Ghica a fost primul însemnat donator de obiecte antice și piese numismatice⁸.

Începând de prin 1832, colecțiile muzeului erau adăpostite într-o sală dintr-o clădire din incinta mănăstirii Sf. Sava situată în partea opusă clădirii Colegiului.

Prin 1835—36 Petrarhe Poenaru, directorul Colegiului și reprezentantul Eforiei Școalelor din Moldova clădește o sală mare deasupra vechiului muzeu, din 1832, care devenise neîncăpător. În această sală se găseau colecțiile în 1837, când, savantul rus, Anatole Demidoff îl vizitează, consemnând această vizită în descrierea celebrei sale călătorii prin țara noastră și țările învecinate⁹. În anii aceștia documentele menționează pe marele ban (dvornic) Mihail Ghica, drept prefect sau director (protector) al muzeului.

Din anul 1837, P. Poenaru numește pe primul conducător științific al muzeului, în persoana talentatului pictor și naturalist (ornitolog) Carol

Wallenstein, profesor la Colegiul Sf. Sava, care a îndrumat activitatea muzeului timp de 20 de ani.

În această perioadă, muzeul este consacrat oficial ca Muzeu de istorie naturală și antichități.

Datorită meritelor sale deosebite, Wallenstein este numit de Eforia Școalelor ca director al Pinacotecii de la Sf. Sava, în anul 1850. Priceputul conservator al muzeului a izbutit să organizeze colecțiile științifice separând, în 1850, colecțiile de fizică și chimie de cele de istorie naturală, pe acestea din urmă îmbogățindu-le cu păsări preparate de el.

După înființarea Universității din București, se separă colecțiile istorice și arheologice de cele de științele naturale, luând astfel ființă Muzeul de antichități și Muzeul de istorie naturală, azi Muzeul „Grigore Antipa”.

În rândul celor mai vechi muzee școlare se încadrează și cele ce au funcționat pe lângă « Școalele centrale române greco-ortodoxe din Brașov »¹⁰ (1851).

Cabinetul de științe naturale s-a schimbat într-un frumos muzeu ajungând să posede aproape 9 000 de exemplare din zoologie și botanică, 564 exemplare de minerale și 223 table de perete.

În acest timp au luat amploare și cabinetul de fizică, laboratorul de chimie, colecțiunea merceologică și tehnologică, destinată îndeosebi pentru școala comercială.

Colecțiunea hărților istorice și geografice arată o creștere continuă. La sfârșitul anului 1899/900 colecțiunea poseda 83 hărți istorice, 242 hărți geografice și 6 tablouri etnografice. Aci în calitate de custode a funcționat între anii 1889/1898 profesorul Vasile Goldiș. Colecțiunea numismatică, începută în deceniul 1860—1870, s-a înmulțit cu deosebire prin donații.

În anul școlar 1894/5 a luat ființă Muzeul istoric-filologic, pentru sprijinirea instrucției la istorie și limbile clasice.

Un alt muzeu școlar care trebuie menționat este cel al « Gimnaziului superior fundanțional din Năsăud » (1864). În 1867 muzeul deținea 61 instrumente de fizică, 50 modele de cristale, 6 hărți, 2 atlasuri, o colecție de minerale, o colecție zoologică, o colecție botanică, câteva corpuri pentru desene geometrice și câteva monede.

¹⁰ A. Birseanu, *Istoria școalelor centrale române greco-ortodoxe din Brașov*, Brașov, 1902, p. 484—497.

¹¹ Anuarul XXXIII al Gimnaziului mare public român de religioasă greco-orientală din Brașov — al școlii comerciale și reale și al școalelor centrale primare pe anul școlar 1896—97 publicat de Virgil Onițiu — Brașov, 1897.

⁵ Vezi și lucrarea dr. Ambrozie Chetianu: *Istoria naturală și muzeul de la mănăstirea din Blaj* — 1902.

⁶ « Muzeul de istorie naturală Grigore Antipa, 1831—1861 », Buc., 1961, p. 6. Vezi și lucrarea lui Ion N. Vlad și Gh. Stancovici: *C. Vălsat, Naturalistul și muzeograful* — Craiova, Muzeul de artă, 1967, p. 99—100.

⁷ Arhivele Stat., Buc. Minist. Instr., dos. 1515/1846, E.I. ⁸ Ioan C. Filitti, *Domniile române sub reglementul organic*, Buc., 1915, p. 226.

⁹ A. Demidoff, *Voyage dans la Russie Méridionale par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie, exécuté en 1837*, Paris, 1940. Muzeul Național și activitatea muzeistică a lui Wallenstein sînt în strînsă legătură cu activitatea întregului corp profesoral al școlii de la Sf. Sava.

Colecțiile s-au îmbogățit mult de-a lungul anilor prin bogate donații de la particulari și instituții.

La sfârșitul anului 1888/89 s-au mutat atât bibliotecă cât și muzeul în noul edificiu al liceului. Muzeul școlii cuprindea: cabinetul de științe naturii; cabinetul numismatic și arheologic; cabinetul gimnastic și cel de muzică.

La 1875 profesorul A.P. Alexi a organizat o grădiniță botanică și în 1883 un observator meteorologic, subvenționat de stat cu instrumente. Școala mai avea organizat în 1912 un muzeu filologic, istoric și de arte¹¹.

În Anuarul gimnaziului și internatului din Iași pe anul 1862—1863 publicat de Titu Maiorescu, directorul liceului în acea perioadă, găsim menționate la rubrica «Instituțiuni pentru înlesnirea învățămîntului» — Colecțiile cabinetului de fizică și geodezie al cărui conducător era distinsul fizician D. Șt. Micile¹².

Mai multe documente arhivistice atestă indirect existența muzeelor la diferite tipuri de școli.

În legătură cu organizarea expoziției universale de la Paris, 1900, pentru asigurarea reușitei acesteia, se luau măsuri energice, în vederea pregătirii materialului expozabil. S-au acordat sume considerabile pentru cheltuielile expoziției. Comisarul expoziției a fost numit la început Petre Poni, și apoi Dimitrie C. Ollănescu.

O circulară ministerială din 1898 cerea școlilor de toate gradele să trimită diferite obiecte selecționate pentru expoziție¹³. Juriul desemnat cu alegerea exponatelor era foarte exigent și adesea obiectele trimise de școli și alte instituții erau «refuzate ca puțin interesante sau de calitate inferioară».

Astfel, prin adresa din 15 dec. 1898, Ministerul Agriculturii răspunde raportului Școlii comerciale de gr. I. Craiova, «că s-a renunțat la expunerea unei colecții din obiecte din «Muzeul Școlii»¹⁴.

Anualele Școlii comerciale Gh. Chițu din Craiova consemnează, începînd cu anul 1890, muzeul școlii¹⁵.

O altă notă din 22.V. 1899, a Ministerului Agriculturii (Serv. expoziției) face cunoscut Școlii comerciale de gr. I Ploiești între altele că «s-a renunțat la ideea de a se expune obiecte din muzeul școlii»¹⁶.

O adresă din 31 ianuarie 1900, înaintată de Serviciul expoziției învățămîntului profesional către Ministerul Instrucțiunii, «cere să se repartizeze alte obiecte pentru expoziția de la Paris, cele trimise fiind puțin interesante sau de calitate inferioară».

Printre altele cere Muzeul Școlii comerciale gr. II din București, diferite țesături, 1 tavă sculptată și alte obiecte¹⁷.

Printr-o adresă din 22 noiembrie 1905, Direcția Școlii comerciale gr. I «Alexandru Ioan I» din Galați, propune Inspectorului general al artelor și clădirilor din București ca în monografia acestei școli să fie incluse 3 fotografii, adică: una arătînd aspectul localului, a 2-a laboratorul de fizică și chimie, a 3-a arătînd muzeul de mărfuri etc. . . .¹⁸.

Am prezentat aici numai cîteva din primele noastre muzee școlare. Acestea sînt cele mai vechi și socotim cele mai însemnate.

Pretențiile noastre ar fi prea mari dacă am vedea în colecțiile școlare muzee în sensul celor de astăzi.

Cerințele didactice reclamau înființarea unor cabinete de fizică și chimie. Acestor laboratoare cu caracter didactic li se alătură colecții de istorie naturală și numismatică. Restrînse inițial la necesitățile stricte ale învățămîntului, cu timpul își largesc sfera de activitate contribuind la educația științifică a publicului.

Anualele publicate de școlile secundare românești stau risipite și uitate în cine știe ce ungher prăfuit.

În paginile lor palpită realitatea școlii românești. De s-ar cerceta aceste anuale, s-ar descoperi că există o pedagogie românească vie, dar necunoscută. Și în paginile lor s-ar găsi strădaniile profesorilor cu o înaltă pregătire, cu o deplină înțelegere practică și pedagogică, care au împins mersul înainte al școlii românești. Datorită stăruințelor lor și ale altora s-au construit edificii muzeale, s-a achiziționat o bună parte din material și s-au organizat, sistematic, colecțiile dobîndite. Aceste muzee au completat în mod intuitiv și în mare măsură cunoștințele date de școală și cele cîștigate prin lectură. În felul acesta, se desprinde rolul dinamic și activ în viața comunității, a muzeelor școlare.

Pornită într-un ritm susținut, muzeografia școlară a înregistrat succese în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Sprijinite de opinia publică, de instituțiile centrale și de cadre cu o serioasă pregătire științifică, dezvoltarea muzeelor școlare subliniază și mai pregnant vechimea unor direcții de dezvoltare a școlii românești pe terenul ferm al realităților sociale și naționale, dar și îndrăzneala soluțiilor propuse.

¹¹ Ibidem, f. 444 orig.

¹² Arh. St. Buc., Ministerul artelor, nr. arh. 32/1905, f.7, orig. Verzi și: Anuarul Șc. comerciale Al. I. Cuza, din Galați anii 1914—15, 1928—29, 1931—32. Menționăm că este cea mai veche școală comercială din țară, fiind înființată de Domnitorul Cuza la 26 oct. 1864, a 2-a fiind cea din București.

¹³ Virgil Sotropa și Nicolae Drăganu, *Istoria școlilor nașdudene*, Nășud, 1913, p. 280—302.

¹⁴ Anuarul gimnaziului și internatului din Iași pe anul 1862—1863. Cap. III. Cabinetul de fizică posedă 236 aparate, 16 aparate matematice, 2 astronomice iar laboratorul de chimie era înzestrat cu 75 aparate.

¹⁵ *Enciclopedia României*, 1943, vol. IV, p. 311. În circulara Ministerului Agriculturii, Industriei și Comerțului, adresată țării, se spune: «Guvernul țării a primit invitația republicii franceze de a lua parte la expoziția ce organizează la Paris, pentru anul 1900. Acea expoziție va fi un inventar documentat de tot ce au produs mai însemnat artile, știința și activitatea economică din întreaga țară în acest secol. . . » și mai departe: «E deci de datoria tuturor românilor să ne dea concursul lor patriotic, pentru ca și în această ocaziune să mărim vaza României și să întindem buclii ei renume».

¹⁶ Arh. St. Buc., R.E.A.Z., nr. arh. 1160/1896, f. 96, copie.

¹⁷ Anuarul Școlii comerciale Gh. Chițu, Craiova, din anii 1890—1891, 1893—1894, 1896—97-98, 1901—02, 1914—15, 1921—23.

¹⁸ Arh. St. Buc., R.E.A.Z., nr. arh. 1160/1896, f. 145.